

האפיה.

וכתיב "ומחננו", ומשמע שמצאווהו בשלב כה מוקדם, שהיו צריכים אפילו לטוחנו.

הא כיצד?

צדיקים — מצואו כשהוא אפוי בצורת לחם. **בינונים** — מצאווהו במצב שהיו צריכים לעשות ממנו עוגות. **רשעים** — טחנו בריחים.

"או דכו במדכה".

אמר רבי יהודה אמר רב, ואיתימא רבי חמא ברבי חנינא: מלמד שירד להם לישראל עם המן תכשיטי נשים, בשמים, שהם דבר שנדרוך במדוכה, והיו מתקשטות בהן.

"ובשלו בפרור".

והרי לא היה צורך בבישולו [מהרש"א]!?

אמר רבי חמא: מלמד שירד להם לישראל עם המן ציקי תבליני קדירה, ובישלו את התבלינים באוכל המבושל שירד להם.

[שמות לו] נאמר כנדבת המשכן:

"וזה הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר"

מאי "בבקר בבקר"?

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: הביאו אליו נדבה מדבר שירד להם בבקר בבקר [וכלשון הכתוב במן: וילקטו אותו בבקר בבקר]. מלמד, שירדו להם לישראל אכנים טובות ומרגליות עם המן, והביאום לנדבת המשכן. וכמו שנאמר [שמות לה] "והנשאם הביאו את אבני הזהב".

תנא: נשיאים עננים ממש היו, והם שהביאו את אבני השוהם, ולא נשיאי ישראל.

וכן הוא אומר, שנשיאים הם עננים [משלי כה]:

"נשיאים ורוח — וגשם אין".

[במדבר יא] "והיה טעמו כטעם לשד השמן"

אמר רבי אבהו: מה שד זה, תינוק טועם בה כמה טעמים ממה שהאם אוכלת — אף המן, כל זמן שישראל אוכלין אותו, מוצאין בו כמה טעמים.

איכא דאמרי: היה המן דומה לשד ממש. מה שד זה מתהפך לכמה גוונים — אף המן מתהפך לכמה טעמים.

[שמות טז] "ויאמר משה: בתת ה' לכם בערב בשר לאכל, ולחם בבקר לשבע".

תנא משמיה דרבי יהושע בן קרח: בשר, ששאלו בקשוהו שלא כהוגן, שהרי היה להם בשר בהמות רב, ובכל זאת התלונונו על חסרון הבשר, ניתן להם שלא כהוגן, שירד השלו בלילה, ולא היה להם שהות להכינו לסעודת הערב, שהיא הזמן הראוי לאכילת בשר.

לחם ששאלו כהוגן, שהרי אי אפשר בלעדיו, עה-ב לפיכך ניתן להם כהוגן, בבוקר, והיה להם שהות להכינו.

מכאן למדה תורה דרך ארץ, שלא יאכל אדם בשר אלא בלילה.

ופרכינן: והאמר אביי: האי מאן דאית ליה סעודתא — לא לאכליה יאכלנה אלא ביממא!?

ומשנינן: יאכלנה לאור האבוקה, שהוא בעין יממא — קא אמרינן.

אמר רב אחא בר יעקב: בתחלה היו ישראל דומין בזמני אכילתם כתרנגולים, שמנקרין כל היום באשפה.

עד שבא משה, וקבע להם זמן סעודה, אחת בבוקר ואחת בערב.

ועתה מבארת הגמרא שאין סתירה בין הפסוקים ביחס לשלו:

בספר במדבר בפרשת קברות התאווה [פרק יא פסוק ג] אומר הכתוב: "הבשר עודנו בין שניהם, טרם יכרת, ואף ה' חרה בעם, ויך ה' בעם מכה רבה מאד".

ומאידך כתיב קודם לכן [בפסוק כ], שהבטיח ה' לישראל שיאכלו את בשר השלו עד חדש ימים.

הא כיצד יתאימו שני הפסוקים?

אלא, כך היה:

בינונים — לאלתר מיד מתו.

רשעים — היו מצטערין והולכין עד חדש ימים.

ועתה מבארת הגמרא את הפסוק האמור שם בקברות התאווה:

"ויאספו את השלו. הממעיט אסף עשרה חמרים. וישטחו להם שטוח סביבות המחנה".

"וישטחו" —

אמר ריש לקיש: אל תקרי "וישטחו" אלא "וישחטו".

מלמד הכתוב שנתחייבו שונאייהן של ישראל [לשון סגי נהור כלפי עם ישראל] שחיטה על שבקשו בשר תאוה.

"שטוח" —

תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה: אל תיקרי "שטוח" אלא "שחוט".

מלמד, שהשלו שירד להם לישראל עם המן הוא דבר שטעון שחיטה.

אמר רבי: וכי מכאן אתה למד שיש חובת שחיטה בעוף?

והלא כבר נאמר [תהלים עח] "וימטר עליהם כעפר שאר, וכחול ימים עוף כנף".

וכיון שמבואר בכתוב הזה בספר תהילים שהשלו האמור בתורה מין עוף הוא, לא יתכן שבא הפסוק בתורה ללמד שעוף השלו טעון שחיטה, שדבר זה הלכה למשה מסיני הוא.

ותניא, רבי אומר: [דברים יב] "וזבחת כאשר צויתך" — מלמד לשון הכתוב "כאשר צויתך", שאינו מפרש כיצד היא השחיטה, שנצטווה משה בעל פה על שחיטת הושט, ועל שחיטת הקנה, על שחיטת רוב של סימן אחד [ושט או קנה] בעוף, ועל שחיטת רוב שנים סימנים בבהמה.

אלא מה תלמוד לומר "שטוח"?

מלמד שירד להם השלו על הארץ משטיחין משטיחין, משטחים משטחים.

כתיב [שמות טז] "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים".

וכתיב "והיה טעמו כטעם לשד השמן"

וכתיב "וטעמו כצפיחית בדבש".

הא כיצד?

אמר רבי יוסי ברכי הנינא: לנערים — לחם.
לזקנים — שמן. לתינוקות — דבש. כל אחד
לפי הראוי לו.

כתיב שליו וקרינו, סליו.

אמר רבי הנינא: צדיקים אוכלין אותו
בשלוה, רשעים אוכלין אותו ודומה להן
כסליון, קוצים.

אמר רב חנין בר רבא: ארבעה מיני סליו הן,
ואלו הן: שיכלו, וקיבלי, ופסיוני, ושליו.

מעליא דכולהו — שיכלו.

גריעא דכולהו — שליו.

והוי כציפורתא, ציפור קטנה, ומותבינן והיו
מניחים לה לצלותה בתנורא. ומרוב שומגה
הוה תפח ונעשתה עבה, והוה מלי תנורא.

ומסקינן ליה ומעמידים אותה כשהיא נוטפת
שומן אתליסר ריפי, על גבי שלש עשרה
ככרות לחם זו על גבי זו, ואי אפשר לאוכלן
מחמת השומן שנספג בהן.

ואף הככר האחרונה [שהיא כן נאכלת],
אינה נאכלת כשלעצמה, כיון שגם היא
מלאה שומן, אלא על ידי תערובת.

רב יהודה — משתבח ליה, היו ממציאים לו
מן השמים עופות שליו, בי דני, בין
חביותיו.

רב חסדא — משתבח ליה בי ציבי, במקום
העצים.

רבא, תלמידו של רב חסדא, וחתנו —

מייתי היה מביא ליה אריסיה כל יומא שליו
מן השדה.

יומא חד לא אייתי.

אמר רבא: מאי האי שלא הביא היום שלו?

סליק רבא לאיגרא, לגג ביתו, שמעיה לינוקא
שמע ילד קטן דקאמר את הפסוק בחבקוק
[פרק ג] "שמעתי — ותרנגו בטני".

אמר רבא: שמע מניה, מכך שלא הביאו לי
היום שלו ומהפסוק שפסק לי הינוקא, כי:

א. נח נפשיה דרב חסדא.

ב. וכי בדיל רבה בזכות הרב [רב חסדא, רבו
של רבא], אכיל תלמידא.

ומעתה, שמת רב חסדא, שהיה הרב שלי,
אין לי יותר זכות לאכול שליו.

כתיב [שם ביחס למן] "ותעל שכבת הטל,
והנה על פני המדבר דק מחספס". ומשמע
שהטל היה מעל המן.

ומאידיך כתיב [במדבר יא] "וברדת הטל על
המחנה ירד המן עליו".

הא כיצד?

אמר רבי יוסי ברכי הנינא: טל מלמעלה,
וטל מלמטה, והמן באמצע, ודומה כמו
שמונה בקופסא.

"דק מחספס".

אמר ריש לקיש: הרי זה לשון נוטריקון:
דבר שנימוח על פיסת היר.

רבי יוחנן אמר: לשון גימטריא הוא: דבר
שנבלע ואינו יוצא מן המעיים במאותים

וארבעים ושמונה אברים, כמנין "מחוספס".

ותמהינן: והרי גימטריא של "מחוספס" — טובא הוי! שבסך הכל הם מאתיים חמישים וארבע!?

אמר רב נחמן בר יצחק: "מחוספס" חסר וא"ו כתיב.

תנו רבנן: נאמר בתהלים [פרק עח] על משה רבינו "לחם אברים אכל איש" — שאכל לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו, דברי רבי עקיבא.

וכשנאמרו דברים לפני רבי ישמעאל, אמר להם: צאו ואמרו לו לעקיבא: עקיבא טעית!

וכי מלאכי השרת אוכלין לחם? והלא כבר נאמר אצל משה רבנו, שבעלותו למרום, בהיותו בין המלאכים [דברים ט]: "לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי".

אלא מה אני מקיים "לחם אברים" — לחם שנבלע במאיתים וארבעים ושמונה אברים, ואינם צריכים להתפנות.

אלא מה אני מקיים [דברים כג] "ויתד תהיה לך על אונך, והיה בשבתך חוץ וחפרת בה, ושבת וכסית את צאתך"? והרי לא היו מוציאים צואה!

דבר זה היה מאכילת דברים שתגרי אומות העולם מוכרין אותן לחם.

רבי אלעזר בן פרטא אומר: אף דברים שתגרי אומות העולם מוכרין להן מן מפיגן, וגם הם נבלעים באיברים.

אלא מה אני מקיים "ויתד תהיה לך על אונך" —

לאחר שפרחו.

אמר הקדוש ברוך הוא: אני אמרתי יהיו כמלאכי השרת שאינם צריכים להתפנות. עכשיו שהתלוננו על המן שהוא "לחם הקלוקל" — אני מטריח אותם לצאת מחוץ למחנה.

והיוצא מתחילת המחנה אל סופו צריך לעבור את כל המחנה, שאורכו הוא שלש פרסאות.

דכתיב [במדבר לג] "ויחנו על הירדן, מבית הישימת עד אבל השטים".

ואמר רבה בר בר חנה: לדידי חזי לי ההוא אתרא, והוויא תלתא פרסי.

ותנא: כשנפנין מחוץ למחנה, מאחרי העננים, אין נפנין לא לפניהן, ולא לצדדיהן של העננים, כי שמא ינוע הענן והארון שבתוכו לכון שהם מתפנים בו, והם ימצאו בתוך המחנה.

אלא נפנין לאחוריהן של העננים. מאחר שלעולם לא נעו העננים אחורה.

[במדבר יא] "ועתה נפשנו יבשה אין כל".

אמרו: עתיד מן זה שתיפח במעיהם, כלום יש ילוד אישה שמכנים ואינו מוציא?

הגר"א מוחק קטע זה: וכשנאמרו דברים לפני רבי ישמעאל אמר להם: אל תקרי אברים אלא איברים — דבר שנבלע במאיתים וארבעים ושמונה איברים.

אלא מה אני מקיים ויתד תהיה לך על אונך — בדברים שבאין להם ממדינת היב. עד כאן

מוחק הגר"א.

טו-א דבר אחר: "לחם אבירים אכל איש" זה יהושע, שהמתין למשה ליד תחומי הר סיני בעלותו להר, שירד לו שם מן כנגד כל ישראל.

כתיב הכא "לחם אבירים איש". וכתיב התם [במדבר כז] "קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו".

ופרכינן: ואימא "איש" זה משה, דכתיב בו [במדבר יב]: "והאיש משה ענו מאד".

ומשנינן: דנין איש מאיש, ואין דנין איש מ"והאיש".

שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחי: מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה?

אמר להם: אמשול לכם משל: למה הדבר דומה — למלך בשר ודם שיש לו בן אחד. פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה, ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה.

עמד ופסק מזונותיו בכל יום, והיה מקביל פני אביו כל יום.

אף ישראל כך: מי שיש לו ארבעה וחמשה בנים היה דואג, ואומר: שמא לא ירד מן למחר, ונמצאו כולן מתים ברעב.

נמצאו כולן מכוונים את לבם לאביהן שבשמים.

דבר אחר: שהיו אוכלין אותו כשהוא חם.

דבר אחר: מפני משאוי הדרך.

וכבר היה רבי טרפון ורבי ישמעאל וזקנים יושבין ועוסקין בפרשת המן. והיה רבי אלעזר המודעי יושב ביניהן.

נענה רבי אלעזר המודעי ואמר: מן שירד להן לישראל היה גבוה ששים אמה.

אמר לו רבי טרפון: מודעי! זאת מנין לך? עד מתי אתה מגבב דברים ומביא עלינו?

אמר לו: רבי, מקרא אני דורש. נאמר בספר בראשית [פרק ז] "חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים, ויכסו ההרים".

שמא תאמר שגבהו המים בכל מקום שהם בגובה חמשה עשר אמה מעל הארץ, הרי לא יתכן הדבר: וכי יתכן שחמש עשרה אמה גבהו המים בעמק, חמש עשרה אמה מעל הארץ גבהו המים בהרים?

וכי מיא — שורי שורי, שורות שורות, חומות גבוהות ונמוכות, קיימי? והרי המים עומדים בקו ישר!

ועוד: אם גבהו המים על הארץ חמש עשרה אמה בכל מקום מעל הארץ — תיבה היכי סגיא? האיך טיפסה והגיעה התיבה מעל ראשי ההרים?

אלא, תחילה נבקעו כל מעינות תהום רבה עד דאשוו מיא בהדי טורי, שהושוה גובה המים עד ראשי ההרים.

והדר ואחר כך חמש עשרה אמה מלמעלה מראשי ההרים גברו המים.

וכי אי זה מדה מרובה, מדה טובה או מדת פורענות? הוי אומר: מדה טובה ממדת פורענות.